

РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІЗНАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

Проблематика сучасної регіональної економіки останніми роками значно розширилася. З одного боку, в цьому є видимий вплив глобалізаційних процесів, що суттєво проникають у всі сфери суспільних відносин, з іншого — це прояв тенденцій самоідентифікації окремих регіонів (територій), що посилюються. Зрозуміло, і перші, і другі породжують проблемні ситуації, про які раніше нічого не було відомо, але які об'єктивно існують сьогодні і вимагають свого вирішення. Не залипилася у стороні від цього й регіональна економіка, що затребувала до своїх основних предметів незаангажованого погляду і нестандартних підходів до дослідження виникаючих регіональних проблем. Це стає можливим завдяки наявності сучасних методів глибокого пошуку ефективних вирішень найбільш актуальних задач, що забезпечують поступальний і стійкий характер розвитку окремих регіонів (територій). Особливий інтерес у зв'язку з цим представляють наукові положення, одержані не тільки у прикладному зрізі (дуже часто в наші дні практика йде попереду такого пошуку), але і в теоретичному та науково-методичному відношенні (у рішеннях і розробках пошукового характеру, які стають результатом системного узагальнення і осмислення численних наукових розробок, у тому числі й прикладних (дуже часто в суміжних науках). Публікація таких результатів у відкритому друці дозволяє широкий науковий і практичний громадськості по-новому поглянути на деякі положення, скласти відносно них свою думку і сформувати відповідну оцінку. У переліку таких публікацій, що присвячені вирішенню проблем регіональної економіки (предметом пізнання якої можна назвати добрий десяток, а то і більш складових) і заслуговують пильної уваги і неупередженої оцінки, виділяється монографія Василенко В. Н. «Архитектура регионального экономического пространства» (Ин-т экономико-правовых исследований НАН Украины. — Донецк, 2006. — 311 с.).

Автор, вибравши за об'єкт дослідження процеси взаємодії елементів продуктивних сил на окремій території, зупинився на виборі архітектури регіонального економічного простору як самостійного наукового напрямку. Свою позицію він пояснює «необхідністю виділення і доказовості існування відмінностей в основних наукових положеннях регіональної економіки від інших областей економічних знань, розкриття сучасних форм еволюції об'єкту і предметів регіональної економіки, уточнення місця і ролі регіональної економіки в системі економічних наук» (с. 7). При цьому він обґрунтовує власну гіпотезу про

те, що суть регіональної економіки як науки повною мірою виявляється саме у просторовій організації елементів продуктивних сил, для чого використовує відповідний науковий інструментарій.

У авторській інтерпретації економічний простір представлений як деяке середовище, в якому розташовуються і взаємодіють між собою окремі елементи продуктивних сил (чинники виробництва), а, власне, його архітектура виявляється у виділенні однорідних і близьких до них частин простору, визначенні закономірностей побудови і розвитку стійких зв'язків (що забезпечують простору цілісність і тождність), розміщенні та зв'язаності елементів продуктивних сил. У зв'язку з чим, глибоке знання природи та особливостей розвитку регіонального економічного простору стає важливим аспектом забезпечення ефективного управління виробничими відносинами на конкретних територіях.

Структурно монографія складається з п'яти розділів, логічно зв'язаних між собою.

Перший розділ «Природа знання про регіональний економічний простір» (с. 14–76) присвячений викладу теоретичних основ пізнання регіонального економічного простору як середовища, в якому розташовуються і взаємодіють елементи продуктивних сил, здійснюється просторова організація економіки в регіоні. У цьому розділі реалізована *перша* авторська теоретична посилка, яка визначає, що економічний простір має певні ознаки, за якими встановлюються зовнішні його межі й завдяки яким він може бути ідентифікований і відмінний від аналогічних або інших середовищ. Для цього виконаний глибокий теоретичний аналіз термінологічного апарату (терміни: «регіон», «регіональні економічні системи», «просторова організація економіки в регіоні» «регіональний економічний простір»), існуючих парадигм регіону та ін. На прикладі класифікації регіональних економічних систем запропонована їх ієрархія, яка заснована на таксономічній співвідпорядкованості, що дозволяє побачити відносну самостійність кожної з них на всіх рівнях. Як основний інструмент дії на характер використання елементів продуктивних сил показано механізм управління просторовою організацією економіки (країни, регіону), призначення якого полягає в усуненні диспропорцій як в загальнодержавних масштабах, так і у межах окремих територій.

У другому розділі «Ідентичність регіонального економічного простору» (с. 77–132) розглянуто інструментарій виявлення ідентичності окремих частин еконо-

мічного простору на основі регіоналізації. Тут знайшла втілення *друга* авторська теоретична посилка, згідно якої регіоналізація (виділення однорідних і близьких до них частин економічного простору) дозволяє знаходити найбільш прийнятні форми просторової організації економіки на конкретній території у вигляді різних соціально-економічних територіальних систем (де економічному регіону відведена визначальна роль і відповідне місце в запропонованій ієрархії). На прикладі кількісних і якісних змін регіональних економічних просторів в Україні розглянуто найбільш важливі чинники їх перетворення і набуття нових властивостей. Червоною ниткою проводиться ідея про те, що саме регіоналізація як інструмент пізнання економічного простору дозволяє достатньо гнучко і своєчасно реагувати на сучасні виклики та зміни його однорідності. Як ілюстрація, приводяться характеристики територіальних (місцевих) особливостей організації економіки, які обумовлені існуючим суспільним (територіальним і галузевим) розподілом праці, а також способи поєднання окремих елементів продуктивних сил, що враховують ці особливості.

У третьому розділі «*Архітектоніка регіонального економічного простору*» (с. 133–173) показана еволюція регіонального економічного простору, який віртуально представлений у тривимірному вимірюванні, що враховує параметри території, чисельність проживаючого на ній населення, кількість функціонуючих суб'єктів господарювання і господарські зв'язки. У цьому розділі реалізована *третья* теоретична посилка автора, згідно якої регіональний економічний простір має власну архітектуру, відрізняється закономірностями побудови і виділяється еволюцією окремих елементів. При цьому знання про його архітектоніку дозволяють встановлювати (знаходити) характеристики цим елементам (через систему показників щільності, розміщення і зв'язаності), за якими можна вельми достовірно визначати й оцінку стану власне економічного простору. Для виділення найбільш загальних ознак, що впливають на відмінності регіональних економічних просторів, в роботі визначено критерії їх достовірності. З використанням розрахункових показників, що характеризують регіональний економічний простір, проілюстровані найбільш загальні тенденції зміни його зовнішніх форм і запропоновано формалізовані критерії його достовірності.

Четвертий розділ «*Розміщення архітектурних форм регіонального економічного простору*» (с. 174–239) присвячений розкриттю впливу змін елементів продуктивних сил на зміни (зокрема — руйнування) архітектурних форм у межах конкретних територій. Тут реалізована *четверта* теоретична посилка автора про те, що економічний простір безперервно знаходиться в русі під впливом певних чинників, а можлива реорганізація його архітектурних форм на ос-

нові зміни одного елементу не повинна ставати самоціллю їх розвитку. На прикладі еволюції вугільних територіальних систем показана вітчизняна практика і негативні наслідки такого підходу при недостатньому обґрунтуванні управлінських рішень у просторовій організації економіки регіону. Стверджується, що вибір напряду диверсифікації функціонально-територіальних систем повинен носити вибірковий характер і бути повністю залежним від відтворювального циклу, швидкості оборотності постійного і змінного капіталів, оборотних коштів у різних сферах суспільного виробництва, тобто враховувати фактичний стан і потенційні можливості використання всіх елементів продуктивних сил, що розташовані на конкретній території.

Завершальний розділ «*Зв'язаність регіонального економічного простору*» (с. 240–292) присвячений викладу умов збереження і розвитку в економічному регіоні різних архітектурних форм економічного простору. У цьому розділі реалізована *п'ята* теоретична посилка автора щодо того, що основною умовою зв'язаності економічного простору є його регіоналізація, яка покликана збалансувати і забезпечити раціональне розмежування економічних відносин за рівнями ієрархії управління (між центром і регіонами). Побудова такої ієрархії якраз і є, на думку автора, основним феноменом, що припускає певні взаємодії відповідних рівнів влади між собою. Для забезпечення зв'язаності регіонального економічного простору визначаючими представлено два чинники: територію, яка вельми складно піддається розчленуванню, і господарські зв'язки, які, навпаки, легко піддаються руйнуванню, що пронизують всі елементи економічного простору і виступають своєрідним «економічним цементам». Запропоновано теоретичну модель розмежування компетенції між центром і регіонами в економічній і соціальній сферах, в основу якої покладено можливе сполучення інтересів, підвладжені (функцій управління) і сегментів (області) впливу за рівнями ієрархії.

Монографічна робота стала помітним явищем в середовищі вчених-регіоналістів. Вона відрізняється неординарністю висловленої ідеї і способами доказу вирішення поставлених наукових задач. В авторській інтерпретації давно відомі наукові положення одержали своє сучасне обрамлення. Хоча в роботі є ряд дискусійних положень, з якими треба буде попрацювати, монографія не позбавлена й окремих недоліків, але це той випадок, коли недоліки є продовженням очевидних достоїнств і повинні послужити авторові орієнтирами для проведення майбутніх наукових досліджень. Монографія буде корисна всім, кому регіональна економіка представляється не просто галуззю знань, а служить широким полем пошуку наукових істин.

В.П. Мікловда,

член-кореспондент НАН України